

Status prawny polskiego marynarza

Judyta Dworas- Kulik

Tematem niniejszego artykułu będzie opis praw i obowiązków, jakie narzuca prawo polskie na marynarza¹⁰² podlegającego ustawodawstwu Rzeczypospolitej Polskiej. Analizie poddana zostanie grupa zawodowa marynarzy pływających pod obcą banderą¹⁰³, czyli związana z zagranicznym armatorem¹⁰⁴ umowami stałymi lub kontraktami¹⁰⁵. Zawód marynarza jest niszowym, dlatego też warto zastanowić się, jak w praktyce wygląda kwestia jego ubezpieczenia zdrowotnego, przyszłej emerytury czy rozliczenia podatkowego. Poniżej autorka podejmie próbę odpowiedzi na stawiane we wstępie pytania, gdyż są one kluczowe w określeniu statusu prawnego polskiego marynarza.

1. Ustalenie właściwego ustawodawstwa

Marynarz może wykonywać swoją pracę jako pracownik najemny albo jako osoba prowadząca działalność na własny rachunek. Zasady ubezpieczeń społecznych marynarzy zostały uregulowane w przepisach Rozporządzenia Rady (EWG) NR 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie¹⁰⁶. W myśl zasady jedności stosowanego prawa podlegają oni tylko jednemu ustawodawstwu i zgodnie z ogólną normą zawartą w art. 13 ust. 2c niniejszego

¹⁰² Marynarz to szerokie pojęcie, bowiem nazwiemy nim każdą osobę należącą do załogi statku morskiego lub rzeczno, która pełni w tym zespole określoną funkcję, np.: kapitana statku, mechanika okrętowego, bosmana statku handlowego czy chociażby kucharza pokładowego. Szczegółowy wykaz stanowisk członków załóg statków morskich znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich, Dz. U. z 2013, poz. 937. Osoba piastująca określone stanowisko marynarskie musi legitymować się m.in. odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi, o których mowa w rozdziale 4 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie morskim (Dz. U. z 2015 r. poz. 611). Potwierdza to ratyfikowana przez Polskę Międzynarodowa Konwencja o wymaganiach w zakresie wykształcenia marynarzy, wydawania im świadectw oraz pełnienia wacht sporządzona w Londynie dnia 7 lipca 1978 (Dz. U. nr 39, poz. 201i 202 oraz z 1999 r. Nr 30, poz. 286).

¹⁰³ Banderą- przynależność państwowa statku. Więcej na ten temat: *Bandera* [w:] *Wikipedia Wolna Encyklopedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bandera> [dostęp: 25.11.2015].

¹⁰⁴ Zgodnie z art. 7 Kodeksu morskiego (Dz. U. 201 Nr 138 poz. 1545) *armatorem* jest ten, kto uprawia żeglugę statkiem morskim własnym lub cudzym we własnym imieniu.

¹⁰⁵ Umowa o pracę na statku zawarta pomiędzy marynarzem a armatorem. Stanowi podstawę zatrudnienia zgodnie z wymaganiami w zakresie warunków pracy i życia na statku przewidzianymi w Konwencji o pracy na morzu, przyjętej przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie dnia 23 lutego 2006 r. (Dz. U. z 2013 r. poz. 845).

¹⁰⁶ (Tekst skonsolidowany — Dz. U. L 28, 30. 1. 1997, str. 1 (*)) Dz. U. L 149 z 5.7.1971, str. 2.

rozporządzenia podlegają przepisom prywatnym państwa, pod którego banderą pływa statek¹⁰⁷. Rozporządzenie (EWG) nr 1408/71 zostało zastąpione przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz. U. UE L 166/1 z dnia 30 kwietnia 2004 r. ze zm.) oraz przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz. U. UE L 284/1 z 30 października 2009 r. ze zm.). Nie mniej jednak rozporządzenie (EWG) nr 1408/71 pozostało w mocy i dalej wywołuje skutki prawne „do celów stosowania przepisów pewnych aktów Wspólnoty oraz umów, których Wspólnota jest stroną”.

Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego¹⁰⁸ zgodnie z art. 2 stosuje się do „obywateli Państwa Członkowskiego, bezpaństwowców i uchodźców mieszkających w Państwie Członkowskim, którzy podlegają lub podlegali ustawodawstwu jednego lub kilku Państw Członkowskich oraz do członków ich rodzin i osób pozostałych przy życiu”. Niniejsze rozporządzenie odnosi się do całego ustawodawstwa dotyczącego świadczeń z tytułu choroby, świadczeń z tytułu macierzyństwa i równoważnych świadczeń dla ojca, świadczeń z tytułu inwalidztwa, świadczeń z tytułu starości, rent rodzinnych, świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i choroby zawodowej, zasiłków na wypadek śmierci, świadczeń dla bezrobotnych, świadczeń przedemerytalnych oraz świadczeń rodzinnych (art. 3 ust. 1).

Analizując rozporządzenie (WE) nr 883/2004 warto zwrócić uwagę na art. 11 ust. 4, który stanowi, że praca najemna lub praca na własny rachunek wykonywana normalnie na pokładzie statku na morzu pod banderą Państwa Członkowskiego uważana jest za pracę wykonywaną w tym Państwie Członkowskim, stąd podlega jego ustawodawstwu¹⁰⁹. Jednakże w sytuacji, gdy osoba zatrudniona na pokładzie statku pod banderą Państwa Członkowskiego otrzymuje wynagrodzenie za taką pracę od przedsiębiorstwa lub osoby, których siedziba lub miejsce prowadzenia działalności są w innym Państwie Członkowskim, podlega ustawodawstwu Państwa, na terytorium którego pracodawca prowadzi swoją działalność lub ma siedzibę¹¹⁰.

Zharmonizowanie systemu zabezpieczenia społecznego ma na celu zagwarantowanie obywatelom Państw Członkowskich UE oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego ochronę ich

¹⁰⁷ Por. Wyrok SN z dnia 23 maja 2013 r. (sygn. II CSK 250/12)

¹⁰⁸ Dz. U. L 200 z 7.6.2004, str. 1.

¹⁰⁹ Por. Wyrok SN z dnia 2 marca 2010 r. (sygn. II UK 233/09).

¹¹⁰ Por. *Ustalenie właściwego ustawodawstwa na podstawie rozporządzeń 1408/71 I 574/72*, www.zus.pl/default.asp?p=1&id=107 [dostęp: 27.11.2015].

praw, a także realizację świadczeń z tych praw wynikającą. Poniżej zostanie przedstawiony system prawny obowiązujący marynarzy podlegających polskiemu ustawodawstwu.

2. Sytuacja socjalna polskiego marynarza

Cechą szczególną wyróżniającą marynarzy na tle innych grup zawodowych jest ich specyficzny system zatrudnienia. Obejmuje on okresy pracy na morzu oraz czas pobytu na lądzie. Marynarską umowę o pracę można zawrzeć zgodnie z art. 26 ust. 2 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu¹¹¹ na czas określony, nieokreślony, bądź na czas podróży morskiej, co w praktyce oznacza, iż ulega ona rozwiązaniu w dniu przybycia statku do miejsca zakończenia podróży morskiej (art. 29 ust 2) lub w przypadku wydłużenia rejsu w dniu przybycia statku do najbliższego portu (art. 31 ust. 1). Najczęstszą formą zatrudnienia jest tryb kontraktowy. Ten zaś nierozzerwalnie związany jest z przerwami w świadczeniu pracy z uwagi na konieczność znalezienia nowej posady i tym samym podpisania kolejnego kontraktu. Uniemożliwia to zachowanie ciągłości w opłacaniu składek na ubezpieczenie zdrowotne przez pracodawcę – armatora. Podczas pobytu na lądzie marynarz, w celu zachowania prawa do bezpłatnej opieki zdrowotnej, może zarejestrować się w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna i na podstawie art. 66 ust. 1 pkt 24 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹¹² uzyskać powyższe uprawnienie. Jednak każdorazowo w przypadku zmiany statusu zatrudnienia marynarz musi pod groźbą kary grzywny powiadomić o tym fakcie właściwy miejscowo urząd pracy¹¹³.

Innym rozwiązaniem jest przewidziane w art. 68 ust. 1 wyżej wymienionej ustawy dobrowolne ubezpieczenie zdrowotne w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia (dalej: NFZ), które wiąże się z koniecznością dokonywania comiesięcznych opłat na rachunek NFZ oraz wniesienia dodatkowej opłaty, jeśli przerwa w ubezpieczeniu zdrowotnym trwała powyżej 3 m-cy. Warto zauważyć, iż kwota opłaty dodatkowej wzrasta wraz z upływem okresu niepodlegania obowiązkowemu ubezpieczeniu zdrowotnemu i może sięgnąć nawet 7878,44 zł¹¹⁴. W świetle art. 66 ust. 1 pkt. 1 lit. c omawianej ustawy kolejną metodą umożliwiającą uzyskanie dostępu do publicznych świadczeń zdrowotnych stanowi prowadzenie własnej działalności gospodarczej w oparciu o art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹¹⁵. Niewątpliwie „samo zatrudnienie” wiąże się z

¹¹¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1569.

¹¹² Dz. U. 2004 nr 210 poz. 2135.

¹¹³ Konieczność zgłoszenia zmiany statusu zatrudnienia wynika z art. 119 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. 2004 Nr 99 poz. 1001. W praktyce może to oznaczać rejestrowanie oraz wyrejestrowanie się z Urzędu Pracy co około 3-4 m-ce.

¹¹⁴ Bliżej na ten temat na stronie NFZ w zakładce *Jak ubezpieczyć się dobrowolnie*, www.nfz.gov.pl/dla-pacjenta/zalatw-sprawe-krok-po-kroku/jak-ubezpieczyc-sie-dobrowolnie [dostęp: 25.11.2015].

¹¹⁵ Dz. U. 2004 Nr 173 poz. 1807.

poniesieniem najwyższych kosztów, a także z obowiązkiem wykazania wszystkich dochodów przed urzędem skarbowym, tj. zarówno uzyskanych w Polsce, jak i zagranicą. Kwestie dotyczące rozliczania z urzędem skarbowym zostaną omówione później.

Treść art. 67 ust. 3 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych wskazuje, iż prawo do bezpłatnej opieki medycznej mają członkowie rodziny zgłoszeni do NFZ. Przepis ten pozwala marynarzowi pozostającemu w związku małżeńskim skorzystać z uprawnień medycznych przysługujących jego czynnej zawodowo żonie, o ile zostanie przez nią zgłoszony do NFZ.

Alternatywnym rozwiązaniem, bardzo często wybieranym przez polskich marynarzy, jest ubezpieczenie w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (dalej: KRUS). Warunki konieczne do uzyskania statusu „rolnika”¹¹⁶ albo „domownika rolnika”¹¹⁷ wskazuje art. 1 ust 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników¹¹⁸. Uprawnienia wynikające z niniejszego ubezpieczenia przysługują z mocy ustawy (art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 1) lub na wniosek (art. 7 ust. 2 i 3 oraz art. 16 ust. 2). Podane artykuły wskazują jednocześnie na dodatkowe okoliczności decydujące o uzyskaniu świadczeń z tytułu ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego lub ubezpieczenia emerytalno- rentowego, dlatego warto się z nimi zapoznać.

Analizując prawa i obowiązki osoby ubezpieczonej w KRUS należy zwrócić uwagę na art. 5a ust. 1, szczególnie na pkt 3 i 5 tego przepisu. Marynarz posiadający umowę o pracę na czas nieokreślony i pobierający z tego tytułu comiesięczne wynagrodzenie jest w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników pracownikiem pozostającym w stosunku służbowym, stąd na czas trwania takiej umowy nie może być w ogóle ubezpieczony w KRUS. Ponadto art. 37 ust. 1 reguluje kwestie związane z koniecznością poinformowania w ciągu 14 dni o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o ich zmianie. W praktyce marynarz kontraktowy każdorazowo zobowiązany jest do powiadomienia właściwej miejscowo z uwagi na położenie gospodarstwa jednostki KRUS, o podjęciu oraz zakończeniu pracy u zagranicznego armatora. W art. 3a ust. 1 przewidziane są konsekwencje za nie zastosowania się do powyższych przepisów.

¹¹⁶ W świetle art. 6 ust. 1 pod terminem *rolnik* „rozumie się pełnoletnią osobę fizyczną, zamieszkujejącą prowadzącą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu gospodarstwie rolnym, w tym również w ramach grupy producentów rolnych, a także osobę, która przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia”.

¹¹⁷ Zgodnie z art. 6 ust 2 *domownikiem* jest osoba bliska rolnikowi, która ukończyła 16 lat, pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie lub stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy.

¹¹⁸ Dz. U. z 2015 r. poz. 704.

Ustawodawca wskazuje, iż „ubezpieczenie ustaje od dnia następnego po dniu, w którym ustały okoliczności uzasadniające podleganie ubezpieczeniu”¹¹⁹.

Ostatnią formą ochrony ubezpieczeniowej obejmującą marynarza jest tzw. ubezpieczenie morskie, które najczęściej przysługuje mu tylko w czasie podróży morskiej, czyli rejsu. Ubezpieczenie morskie zabezpiecza armatora od roszczeń kierowanych pod jego adresem z tytułu np. wypadku przy pracy, zgonu czy choroby zatrudnionego marynarza¹²⁰.

3. Emerytura marynarska i pomostowa

Polski system emerytalny swoją konstrukcją opiera na ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej: FUS)¹²¹. Jednak w art. 32 ust. 4 tej ustawy znajdujemy odesłanie do przepisów dotychczasowych, czyli obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W tej sytuacji rozpatrywanie kwestii emerytalnych należy rozpocząć od rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze¹²², bowiem w wykazie A znajdującym się w tym rozporządzeniu jest zapis wskazujący, iż marynarze są grupą zawodową, która może ubiegać się o przejście na wcześniejszą emeryturę. Warunkiem jej uzyskania przewidzianym w § 2 ust. 1 i 2 jest stwierdzenie przez zakład pracy na podstawie posiadanej dokumentacji, że pracę w szczególnych warunkach albo w szczególnym charakterze wykonywano stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. Potwierdzenie takiej decyzji ma być udokumentowane

¹¹⁹ Istotne informacje z punktu widzenia polskiego marynarza również zostały zawarte w art. 5a ust. 1 : „Rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu w pełnym zakresie z mocy ustawy nieprzerwanie przez co najmniej 3 lata, rozpocznie prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej lub rozpocznie współpracę przy prowadzeniu tej działalności, podlega nadal temu ubezpieczeniu w okresie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej lub współpracy przy prowadzeniu tej działalności, jeżeli spełnia jednocześnie następujące warunki: 1) złoży w Kasie oświadczenie o kontynuowaniu tego ubezpieczenia w terminie 14 dni od dnia rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej lub współpracy przy tej działalności; 2) jednocześnie nadal prowadzi działalność rolniczą lub stale pracuje w gospodarstwie rolnym, obejmującym obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego, lub w dziale specjalnym; 3) nie jest pracownikiem i nie pozostaje w stosunku służbowym; 4) nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty albo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych; 5) kwota należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej nie przekracza kwoty 2528 zł”. (Kwota podatku ulega podlega corocznej waloryzacji).

¹²⁰ Więcej na ten temat: Piotr Radwański, *Ubezpieczenia morskie*, THE MARITIME WORKER czasopismo marynarzy, stoczniovców i portowców, Nr 6 (13) listopad - grudzień 2008, s. 18-20. Por. M. Romowicz, Ł. Pawluszyński, *Ubezpieczenie morskie jako specyficzna forma ochrony dla podmiotów branży morskiej*, www.gospodarkamorska.pl/artykuly/ubezpieczenia-morskie-jako-specyficzna-forma-ochrony-dla-podmiotow-branzy-morskiej.html [dostęp: 29.11.2015].

¹²¹ Dz. U. Nr 162, poz. 1118 z późn. zm.

¹²² Dz. U. Nr 8, poz. 43 z późn. zm.

stosownym zaświadczeniem lub świadectwem pracy¹²³. Ponadto nabycie prawa do wcześniejszego świadczenia emerytalnego jest możliwe zgodnie z § 4 ust. 1 niniejszego rozporządzenia, gdy ubiegająca się o nie osoba osiągnęła wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn. Jednocześnie uzyskała ten wiek w czasie zatrudnienia lub w ciągu 5 lat od ustania zatrudnienia oraz ma wymagany okres zatrudnienia, tj. 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Mając na uwadze powyższe rozporządzenie dalsze wyjaśnienie kwestii związanych z uzyskaniem przez marynarza prawa do świadczeń emerytalnych znajdziemy w ustawie o emeryturach i rentach z FUS.

Ustawa bazuje na trójpodziale potencjalnych emerytów. Kryterium rozróżniającym poszczególne grupy jest ich data urodzenia. Dla ubezpieczonych urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. będących pracownikami zatrudnionymi w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przysługuje emerytura w wieku niższym niż 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn (art. 32 ust. 1 ustawy). Jednak przy ustalaniu okresu zatrudnienia warunkującego wcześniejszą emeryturę nie uwzględnia się „okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa” (art. 32 ust. 1a). W przypadku marynarzy urodzonych po 31 grudnia 1948 r., ale przed 1 stycznia 1969 r. prawo do emerytury na wskazanych wyżej warunkach przysługuje, jeśli nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego albo złożyli wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na dochody budżetu państwa (art. 46 ust. 1 pkt 1). Warunki te muszą być spełnione do dnia 31 grudnia 2008 r. (art. 46 ust. 1 pkt 2). Warto także zwrócić uwagę na art. 184 ust. 1. Przepis dotyczy marynarzy urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. Ustanawia on o możliwość przejścia na emeryturę w wieku niższym niż 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn, jeśli osoby te wykazują się posiadaniem okresu składkowego i nieskładkowego wynoszącego co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Istotnym również jest nieprzystąpienie do otwartego funduszu emerytalnego lub złożenia wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w OFE, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (dalej: ZUS), na dochody budżetu państwa (art. 184 ust. 2). Do okresów składkowych zalicza się okres zatrudnienia obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych, jeżeli w okresie tej pracy były opłacane składki na ubezpieczenie

¹²³ Por. uchwała SN z dnia 10 marca 1984 r., (sygn. akt III UZP 6/84), uchwała SN z dnia 21 września 1984 r. (sygn. akt III UZP 48/84), wyrok SN z dnia 2 lutego 1996 r., (sygn. akt II URN 3/95) oraz Wyrok SN z dnia 7 grudnia 2006 r., (sygn. akt I UK 179/06).

społeczne w Polsce. Zatem pracę za granicą w warunkach szczególnych zalicza się do okresu zatrudnienia uprawniającego pracownika do uzyskania wcześniejszej emerytury¹²⁴.

Marynarze niespełniający kryteriów wynikających z ustawy o emeryturach i rentach z FUS, które uprawniają do nabycia wcześniejszego świadczenia emerytalnego, mogą rozważyć skierowanie stosownego wniosku do ZUS o przyznanie emerytury pomostowej¹²⁵. Podstawę prawną do uzyskania emerytury pomostowej z uwzględnieniem art. 5-12 wskazuje art. 4 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych¹²⁶. Zgodnie z nim pracownik musi łącznie spełnić następujące warunki: urodzić się po dniu 31 grudnia 1948 r., mieć okresy pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszące co najmniej 15 lat, osiągnąć wiek wynoszący co najmniej 55 lat dla kobiet i minimum 60 lat dla mężczyzn oraz posiadać okresy składkowe i nieskładkowe ustalone w art. 5-9 i art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wynoszące co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn. Ponadto przed dniem 1 stycznia 1999 r. wykonywać prace w szczególnych warunkach lub prace w szczególnym charakterze (w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturze pomostowej lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) oraz po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywać pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturze pomostowej. Ostatnim warunkiem jest rozwiązania stosunku pracy z marynarzem ubiegającym się o niniejszą emeryturę.

4. Podatki marynarskie

W myśl art. 3. ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹²⁷ osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce położenia źródeł tych przychodów (nieograniczony obowiązek podatkowy). Za osobę mającą miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uważa się osobę fizyczną posiadającą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej centrum interesów osobistych lub gospodarczych tj. ośrodek interesów życiowych lub przebywającą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dłużej niż 183 dni w roku podatkowym (art. 3 ust 1a pkt 1 i 2). Jednakże w przypadku dochodów uzyskiwanych z pracy

¹²⁴ Wyrok SN z dnia 5 marca 2003 r. (sygn. akt II UK 196/02) por. wyrok SN z dnia 27 sierpnia 2009 r. (sygn. akt II UK 396/08).

¹²⁵ Problem w kwestii przyznawania marynarzom emerytury pomostowej obrazują min.: wyrok SO w Gdańsku z dnia 19 listopada 2013 r. (sygn. akt VIII U 1393/13), wyrok SN z dnia 14 maja 2014 r. (sygn. akt II UK 460/13), wyrok SA w Gdańsku z dnia 25 kwietnia 2013 r. (sygn. akt III AUa 1793/12) oraz wyrok SO w Szczecinie a dnia 28 października 2013 r. (sygn. akt VI U 1187/13). W każdym przypadku podstawą powództwa wniesionego do sądu była decyzja ZUS odmawiająca przyznania prawa do emerytury pomostowej, z uwagi na niezaliczenie okresów pracy polskiego marynarza u armatora zagranicznego.

¹²⁶ Dz. U. Nr 237, poz. 1656.

¹²⁷ Dz.U. 1991 Nr 80 poz. 350 z późn. zm.

wykonywanej poza terytorium Rzeczypospolitej zastosowanie będą miały przepisy uwzględniające umowy w sprawie unikania podwójnego opodatkowania, których Polska jest stroną (art. 4a). Zatem kluczowe znaczenie w określeniu sytuacji podatkowej polskiego marynarza mają umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania, których Rzeczpospolita Polska jest stroną. Z nich wynika konieczność opodatkowania bądź zwolnienia z zapłaty podatku w Polsce¹²⁸. Najczęściej stosowanymi metodami eliminacji podwójnego opodatkowania jest metoda wyłączenia oraz zaliczenia (zwana inaczej metodą potrącenia, odliczenia lub kredytu podatkowego). Obie metody mogą być stosowane w pełnej wersji tj. wyłączenie pełne i zaliczenie pełne, jak też w wersji z ograniczeniami. Określa się je wtedy jako wyłączenie z progresją i zaliczenie zwykłe, inaczej proporcjonalne. Należy zauważyć, iż metoda wyłączenia może mieć charakter warunkowy lub bezwarunkowy, jednakże w przypadku Polski mamy do czynienia głównie z wyłączeniem o charakterze bezwarunkowym¹²⁹.

Analizę przepisów umów o unikaniu podwójnego opodatkowania należy rozpocząć od tekstu Modelowej Konwencji¹³⁰ stanowiącej wzór dla tego rodzaju umów¹³¹. Zgodnie z zawartym w niej art. 15 ust. 3 wynagrodzenie otrzymywane za pracę najemną, wykonywaną na pokładzie statku morskiego lub statku powietrznego eksploatowanego w transporcie międzynarodowym bądź na pokładzie barki w żegludze śródlądowej, może być opodatkowane w tym umawiającym się państwie, w którym znajduje się miejsce faktycznego zarządu przedsiębiorstwa. Zatem niezależnie od bandery, pod jaką pływa statek istotnym jest w jakim państwie znajduje się siedziba faktycznego zarządu przedsiębiorstwa eksploatującego dany statek¹³².

Polski system podatkowy reguluje ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa¹³³. Obowiązek podatkowy z niej wynikający powstaje z mocy prawa, niezależnie od woli podmiotów mu podlegających. Wyrazem obowiązku podatkowego jest wyrażone kwotowo zobowiązanie podatkowe¹³⁴. Z punktu widzenia polskiego marynarza należy zwrócić uwagę na przepisy art. 51. § 1 i 2, które wskazują, że zaległość podatkową stanowi podatek niezapłacony w terminie płatności oraz

¹²⁸ Więcej na ten temat A. Budziło, M. Romowicz, *Podatki marynarskie: wybrane umowy o wymianie informacji podatkowej zawarte przez Polskę*. <http://www.portalmorski.pl/ludzie/sprawy-pracownicze/39652-podatki-marynarskie-wybrane-umowy-o-wymianie-informacji-podatkowej-zawarte-przez-polske> [dostęp: 29.11.2015] oraz w publikacji M. Romowicza, *Ulga abolicyjna, a przedawnienie zobowiązań podatkowych*, <http://www.gospodarkamorska.pl/Administracja,Prawo/ulga-abolicyjna-a-przedawnienie-zobowiazan-podatkowych--.html> [dostęp: 30.11.2015].

¹²⁹ Bliżej na ten temat J. Banach, *Polskie umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 366-383.

¹³⁰ Przełożył K. Bany, *Modelowa konwencja w sprawie podatku od dochodu i majątku. Wersja skrócona*, Warszawa 2011

¹³¹ Por. wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. (sygn. akt III SA/WA 3274/07).

¹³² Por. ITPB2/415-545/12/IB z dnia 17 sierpnia 2012 r. wydana przez Dyrektora Izby Skarbowej w Bydgoszczy

¹³³ Dz.U. 1997 Nr 137 poz. 926 z późn. zm

¹³⁴ Art. 5. Ordynacji wskazuje, iż zobowiązaniem podatkowym „jest wynikające z obowiązku podatkowego zobowiązanie podatnika do zapłacenia na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu albo gminy podatku w wysokości, w terminie oraz w miejscu określonych w przepisach prawa podatkowego”.

niezapłacona w terminie płatności zaliczka na podatek¹³⁵. Niewątpliwie dotyczy to rozliczeń PIT z tytułu dochodów uzyskanych z pracy najemnej zagranicą. Ponadto zobowiązanie podatkowe „przedawnia się z upływem 5 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym upłynął termin płatności podatku” (art. 70. § 1), o ile bieg terminu przedawnienia nie został przerwany bądź zawieszony o czym bliżej w art. 70 § 2-8 ordynacji. W praktyce przepis ten obliuguje marynarzy do zbierania i przetrzymywania dokumentów dotyczących ich zatrudnienia około 6 lat, gdyż dopiero z upływem tego okresu przedawniają się zobowiązania podatkowe w Polsce. Ważny jest również zapis art. 26 wskazujący na bezgraniczną odpowiedzialność podatnika za zobowiązania podatkowe oraz art. 29. § 1 i 2 mówiący, iż taka odpowiedzialność rozciąga się na majątek wspólny podatnika i jego małżonka, nawet jeśli małżonkowie przez zawarcie umowy lub na skutek decyzji sądu ograniczyli lub wyłączyli ustawową wspólność majątkową. Skutki prawne powyższych działań nie odnoszą się do zobowiązań podatkowych powstałych przed zaistnieniem tych okoliczności. Również rozwiedziony małżonek podatnika odpowiada całym swoim majątkiem solidarnie z byłym małżonkiem za zaległości podatkowe z tytułu zobowiązań podatkowych powstałych w czasie trwania wspólności majątkowej, jednak wyłącznie do wysokości wartości przypadającego mu udziału w majątku wspólnym (art. 110. § 1).

5. Wnioski końcowe

Marynarze należą do grupy zawodowej cechującej się specyficznym systemem zatrudnienia. Obejmuje ona okresy pracy na morzu oraz czas pobytu na lądzie. W praktyce rodzi to wiele problemów i niejasności zarówno w kwestii ubezpieczenia zdrowotnego, przyszłej emerytury, jak i obowiązku podatkowego. Najkorzystniejszą formą zabezpieczenia społecznego polskiego marynarza jest dobrowolne opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne. Nie ma wtedy konieczności informowania o podejmowaniu kolejnego zatrudnienia czy ustaniu stosunku pracy. Ponadto dobrowolne opłacanie składek w ZUS jest uznawane za okres składkowy, na podstawie którego marynarz może ubiegać się o wpłatę należnego mu świadczenia emerytalnego. Warto również zauważyć, iż przy korzystaniu z tej metody ubezpieczenia społecznego nie ma konieczności deklarowania w urzędzie skarbowym dochodów uzyskany z pracy najemnej na statku morskim, o ile marynarz nie uzyskał równocześnie dochodów w Polsce, a także jeśli nie wymaga tego dana umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania, której Polska jest stroną. Niestety często przepisy odnoszące

¹³⁵ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na art. 26a § 1 ordynacji podatkowej, który wskazuje, iż „podatnik nie ponosi odpowiedzialności z tytułu zaniżenia lub nieujawnienia przez płatnika podstawy opodatkowania czynności, o których mowa w art. 12, 13 oraz 18 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2012 r. poz. 361, 362 i 596) – do wysokości zaliczki, do której pobrania zobowiązany jest płatnik”.

się do grupy zawodowej marynarzy są wadliwie interpretowane przez organy emerytalno- rentowe oraz instytucje skarbowe, co niejednokrotnie zmusza społeczność marynarską do dochodzenia swoich praw na drodze sądowej. W wielu przypadkach polscy marynarze nie orientują się w przysługujących im uprawnieniach, ani obowiązkach. Nie wiedzą również gdzie i jak mogą dochodzić swoich ewentualnych roszczeń pracowniczych względem pracodawcy. Warto także zauważyć, iż w środowisku marynarskim powielane są wspólne poglądy na temat ich sytuacji prawnej, a przecież każdy z przypadków należy rozpatrywać oddzielnie bowiem sytuacje poszczególnych marynarzy pomimo podobieństw nigdy nie będą tożsame. Okoliczność ta wpływa jednocześnie na konieczność zbierania i przetrzymywania dokumentów dotyczących zatrudnienia danego marynarza, gdyż tylko w oparciu o szczegółową analizę posiadanych przez niego dokumentów można ocenić jego status prawny.

O autorze

Judyta Dworas-Kulik jest doktorantką w Katedrze Historii Prawa Sądowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II w Lublinie. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół prawa morskiego oraz 20-lecia międzywojennego.

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy praw i obowiązków, jakie nakłada polskie prawo na marynarza podlegającego ustawodawstwu Rzeczypospolitej Polskiej. Zawód marynarza jest niszowym, dlatego wymaga rozważenia jak w praktyce wygląda kwestia jego ubezpieczenia zdrowotnego, przyszłej emerytury oraz obowiązku podatkowego. Wiedza marynarzy w tym zakresie najczęściej opiera się na opowieściach, które krążą wśród marynarzy i niestety z reguły ma niewiele wspólnego z ich faktycznym statusem prawnym. Niniejszy referat wskazuje możliwe rozwiązania prawne dotyczące polskich marynarzy.

Summary

This article concerns the rights and obligations that the law imposes Polish sailor under the jurisdiction of the Polish Republic. Seafarer is a niche , so you should consider how in practice the issue of his health insurance , pensions and future tax obligations. Knowledge of seafarers in this respect, most often based on stories that circulate among sailors and unfortunately usually has little to do with their actual legal status . This paper suggests possible solutions concerning the Polish sailors.